

Маштакова Н. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ПРИКМЕТ НІМЕЦЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ ЯК МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Статтю присвячено аналізу прислів'їв із семантикою прикмет німецької, англійської, української та російської мов за типами мовленнєвих актів; виявлено асертивний та директивний (прескриптивні, сугестивні) типи мовленнєвих актів; досліджено їх специфіку та частотність в аналізованих мовних одиницях.

Ключові слова: прагмасемантика, мовленнєвий акт, асертив, директив, прескриптив, сугестив.

Сьогодні суттєвим чинником лінгвопрагматичної природи мовних явищ стало врахування всіх складників мовленнєвого акту, а також умов, за яких людина послуговується мовними засобами в комунікативних ситуаціях із метою досягнення найбільш ефективного впливу. Такий вплив у прислів'ях із семантикою прикмет виразний, він базується на їх прогностичній функції і комунікативному намірі – застерегти, передбачити, попередити, порадити.

Із метою поглибленого вивчення прагмасемантичної структури прислів'їв із семантикою прикмет багато науковців підходять до них, як до мовленнєвих актів (далі – МА).

О. С. Новик дослідила прагмасемантичну структуру фольклорних жанрів і з'ясувала, що саме ця структура визначає жанрову специфіку й особливості побутування різних типів фольклорних творів [5]. Класичний поділ МА здійснив Дж. Сьорль, виокремивши репрезентативи (описують ситуацію), директиви (спонукають), комісиви (виражають зобов'язання), експресиви (етикетні форми), декларації (заявляють, дають установку) [9, с. 183–195]. О. М. Кулькова у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що застосовними для вивчення народних прикмет є іллокутивні МА, які в цьому випадку скеровані на реалізацію дій сільськогосподарської та побутової сфер. Науковець зазначає, що “з точки зору класифікації іллокутивних МА корпус народних прикмет можна поділити на дві групи – репрезентативи й директиви” [3, с. 117] й мотивує це фактом зауважень, пояснень метеорологічних явищ чи іншої корисної інформації (репрезентативи) [3, с. 117-118].

Основною метою статті є класифікація прислів'їв із семантикою прикметнімецької, англійської, української та російської мов за типами мовленнєвих актів.

Завдання статті: виявити прагматичну природу прислів'їв із семантикою прикмет німецької, англійської, української та російської мов; скласифікувати досліджувані мовні одиниці за типами мовленнєвих актів і дати результатам загальну прагмасемантичну оцінку.

Ми пропонуємо для експлікації повної картини прагмасемантики прислів'їв із семантикою прикмет, услід за Т. А. Погрібною, застосовувати щодо розповідних структур асертивний тип МА та сугестивний (МА навіювання), підтип директивів, оскільки функція переконання в прикметах базується на оповідності й навіюванні. Їхня частотність у мовах не однакова й реалізована відмінними синтаксичними засобами. З'ясування такої відмінності та її проекція на національно-мовну картину

світу визначатимуть лінгвокультурологічний потенціал прислів'їв із семантикою прикмет германських і слов'янських мов на прагматичному рівні.

Отже, прислів'я із семантикою прикмет є своєрідними мовленнєвими актами, скерованими на інформування, попередження або ж заборону дії у зв'язку з несприятливими / сприятливими погодними умовами.

Сучасні лінгвокультурологи все частіше звертаються до теорії МА для узагальнення мовної картини світу, яка конструюється етносом. Так, Р. Л. Безугла услід за І. М. Кобозевою, О. М. Леонтьєвим, М. Ф. Алефіренком та М. В. Нікітіним, так визначає прагматичну сутність мовних одиниць: "Смислслова / речення / висловлення / МА визначаємо як вербалізований продукт конструювання світу комунікантами, який утворюється в мовленні в результаті актуалізації значення" [1, с. 11]. Тип актуалізації семантики "прогноз" в прикметах як МА має специфічну природу, оскільки комунікація фактично є односторонньою, а простежити реакцію перцепієнта неможливо. Згідно з триєдністю МА (локуція, іллокуція, перлокуція), обґрунтованою Дж. Остіном [6, с. 22–130], у прислів'ях із семантикою прикмет виразними є локутивний та іллокутивний компоненти як власне мовне утілення МА та його комунікативний намір.

Необхідно зазначити, що в прислів'ях із семантикою прикмет як МА семантика прогнозу виявляється послабленою, натомість основною функцією є прагматична, тобто зміна поведінки адресата. Подібного висновку доходять М. О. Кулькова й Т. А. Погрібна, які звертають увагу на виразну директивність МА прикмет [3, с. 6; 7, с. 156]. Уважаємо необхідним розглянути специфіку МА в кожній із досліджуваних мов.

I. Асертивні типи МА

У нім. мові прислів'я із семантикою прикмет майже завжди реалізують асертиви (90%), що не містять у структурі пропозиції адресата, напр.: *Wenn die Sonne scheint sehr bleich, ist die Luft an Regen reich* [13, с. 24]; *Wenn ein kleiner Hof steht um die Sonne, wird bald der Regen herniederfallen* [326, с. 6]; *Ist auf Pauli Bekehr ein Nebel groß oder klein, so folgt ein Sterben allgemein* [13, с. 37].

Трапляються складні конструкції, реалізовані складносурядними, складнопідрядними і безсполучниковими реченнями: *Zu Neujahr still und klar – wird's bringen ein gutes neues Jahr* [13, с. 60]; *Ist Dreikönig hell und klar, gibt's viel Wein in diesem Jahr* [13, с. 61]; *Wenn die Pirole emsig kreischen, wird bald Regen niederträufeln; Ziehen die wilden Gänse und Enten fort, ist der Winter bald am Ort* [13, с. 16]; *Geht der Fisch nicht an die Angel, ist an Regen bald kein Mangel; Reiche Fischzähre – arme Kornähre* [13, с. 17], а також прості реченнєві конструкції: *An Fabian und Sebastian fangen die Bäume zu saften an* [325, с. 63]; *St. Benedikt – macht Zwiebel dick* [14, с. 92]; *Mit Adalbert kommen die Schwalben* [325, с. 99]; *Bienenschwärme im Mai bringt viel Heu* [13, с. 110].

Засвідчено розповідні речення, репрезентовані образними засобами (метафорою, зокрема персоніфікацією, метонімією тощо), у яких функція прогнозу прихована, вона ніби "прочитується" у рядках, пор. *Simon und Judas fegen Laub in die Gass* [13, с. 161]; *Sankt Julien bricht das Eis, bricht er es nicht, umarmt er es* [13, с. 62]; *Ist um Martin der Baum schon kahl, macht der Winter keine Qual* [13, с. 169]; *Wenn der Mai ein guter Gärtner ist, so ist er auch ein guter* [13, с. 111].

В англійських прислів'ях із семантикою прикмет асертивні МА домінують (72%), як і в інших досліджуваних мовах. Вони представлені як у безпосередньому прямому, так і метафорично закодованому вигляді. Перший тип – прості або складні розповідні речення, що декларують зв'язок між двома явищами без вказівки на

адресата, напр.: *Before a storm, cows will lie down and refuse to go out to pasture* [15]; *When the days begin to lengthen, the cold begins to strengthen* [16, с. 62]; *If the full moon rise red expect wind* [16, с. 55]; *If it rains before the sun shines it will rain the next day* [16, с. 25]; *So far as the sun shines on Christmas Day, so far will the snow blow in May* [16, с. 50].

Другий тип у більшості містить антропоморфну персоніфікацію:

а) явищ природи: *Some say that, if on the twelfth of January the sun shine, it foreshows much wind* [16, с. 13]; *If red the sun begins his race, expect that rain will flow apace* [16, с. 26]; *Snow which falls in the month of February puts the usurer in a goodhumour* [16, с. 39]; *July thunder indicates that the wheat and barley will suffer harm* [16, с. 56]; *The full moon brings fair weather* [16, с. 55];

б) хронологічних маркерів: *When February gives snow, it fine weather foreshows* [16, с. 57]; *A month that comes in good, goes out bad* [15]; *The month of January is like a gentleman: As he begins so he goes on* [16, с. 54]; *When February gives snow, it fine weather foreshows* [16, с. 56]. У зв'язку з метафоризацією окреслені прислів'я як асертивні типи МА межують із сугестивними МА.

Найчастіше англійські прислів'я із семантикою прикмет – розповідні асертиви, як і прислів'я слов'янських мов, за своїм прагмасемантичним змістом поділяються на складні МА, реалізовані складнопідрядними реченнями з відношенням умови або (рідше) часу, напр. *If the deer rise dry and lie down dry on Bullion's Day, there will be a good gose harvest* [16, с. 17]; *If frogs make a noise at the time of cold rain, warm dry weather will follow*; *When geese cackle, it will rain* [15]; *If the sun shine through the apple tree on Christmas Day, there will be an abundant crop in the following year* [16, с. 50]; *If the first thunder is from the east the winter is over* [16, с. 31].

Розглядаючи українські прислів'я із семантикою прикмет як асертивні типи МА, яких переважна більшість (83%), фіксуємо розповідні МА з виразною інформативною прагмасемантикою, оформленою пропозиціями з ментально забарвленою лексикою: *Вовчі тічки бігають, поки на Водохрища не стреляють на ордані* [11, с. 63]; *Марець третяку біку ріг зломить* [11, с. 51]; *Поява веселки віщує настання гарної погоди* [12, с. 16]; *Перед дощем квітки мальви стулюються* [12, с. 21–22]; *На дощ квітки березки польової стулюються, а розкриваються навіть і за хмарної погоди* [12, с. 17].

Аналізуючи асертиви серед прислів'їв укр. мови (переважно зі збірника М. Шкоди), спостерігаємо, що найчастіше вони репрезентовані складними безсполучниковими реченнями з елімінованим присудком у частині прогнозу й прийменниково-іменниковою конструкцією на + іменник-метеорологічна назва, напр.: *Поява комарів-товкунців у жовтні – на м'яку зиму. Комарі та мошки в'ються стовпом у повітрі – на гарну погоду; Жаби завелися дуже гучним хором – на дощ; Білка мостить гніздо низько – на морозну зиму, високо – зима буде теплою; Вівці стукаються лобами – на сильний вітер; Жаби стиха покумкують – на дощ, голосно кричать – на хорошу погоду, мовчать – перед похолоданням; Великі мурашники восени – на холодну зиму* [12, с. 18]. **Спорадично наявна структура з іншим прийменником:** *Зяблик відлітає – до похолодання* [12, с. 18].

Уживані також конструкції з безсполучниковим зв'язком із присудком бути в частині спостереження у формі індикатива: *З'явився в саду заєць – буде зима сувора. Жаби не співають на болоті – буде мороз* [12, с. 18]; *Якщо весною береза раніше за вільху листя викине – літо буде сухим, а коли вільха першою розів'ється – замучать дощі й холод* [12, с. 19]; *Як на дві неділі перед Різдом рісний иней, то перед Петром буде на гречці рісний цвіт* [2, с. 222]; *Як ластівки низько літають, то буде дощ* [2, с. 337]; *Коли місяць у повні червоний, то буде дощ* [2, с. 402]; **поодинокі**

інфінітива бути: *Будяк не колеться – бути дощу* [12, с. 21]. Фіксуємо асертиви, зреалізовані безсполучниковими реченнями із чітко вираженим наслідковим зв'язком, переважно протилежного характеру, напр. *Жнива на Петра, голод коло Різдва* [2, с. 132]; *Легка зима – сльотаве літо, туга зима – погідливе літо* [2, с. 188]; *Серпень сухий, жаркий – зима сніжна, морозна* [12, с. 23].

Менш поширені репрезентанти у прислів'ях із семантикою прикмет української мови не містять ні підрядної, ані безсполучникової залежності частин і представляють власне розповідні конструкції, оформлені:
а) простими реченнями: *Гедзі особливо злі перед дощем* [12, с. 19]; *Дрозди перед негодою кричать* [12, с. 17]; *Варвара ночі ввірвала, адня приточила* [11, с. 61];
б) складносурядними реченнями закритої структури: *Літо збирає, а зима заїдає; Літо зробиць, а зима з'їсть* [2, с. 358];
в) реченнями із безсполучниковим і підрядним зв'язком із незалежними частинами: *Варвара постеле, Сава погладить, а Микола стукне* [11, с. 61].

Серед прислів'їв із семантикою прикмет рос. мови також переважають асертивні типи МА (60%), що мають форму розповідних речень. Вони за своєю природою межують із сугестивними МА, але свій вплив здійснюють переважно завдяки конвенціональній природі прислів'їв із семантикою прикмет: адресат бере до уваги інформацію, оскільки знає, що це народний досвід. Найбільше таких одиниць трапляється у збірнику А. В. Смоленського, хоча присутні і в інших російськомовних збірниках. Типова їхня структура – складне речення з підрядним умови, рідше – часу, оформленим сполучником *если* (переважна більшість): *Если роса выпадает, дождя не будет* [10, с. 15]; *Если солнце садится в тучу, будет облачно, погода идет к ненастью, будет дождь* [10, с. 8]; *Если солнце заходит с светло-алою зарею и в это время нет облаков на востоке, будет ясная погода; Если при восходе солнца небо окрашено во все цвета, нужно ждать в этот день дождя; В облачный день, если солнце перед закатом ярко сияет, будет продолжительное ненастье; Если солнце смотрит сзади, будет дождь* [10, с. 9].

Необхідно зазначити, що серед асертивів абсолютну більшість становлять МА – неповні речення з безсполучниковим зв'язком і прийменниками *к*, спорадично на (60% від загальної кількості, а в збірнику Г. Д. Рыженкова – 83%): *Ранний прилет жаворонков – к теплой весне* [8, с. 12]; *Чибис прилетел – на хвосте воду принес* [8, с. 12]; *Дым сгущается – к теплу, разрежается – к холоду* [10, с. 12]; *Звезды “сыплются” – к морозам* [4, с. 8]; *Гром ранней весной – к похолоданию* [4, с. 21]; *Красные и черные облака при закате и восходе солнца – к дождю* [10, с. 9]; *Дуб в августе желудями богат – к урожаю* [4, с. 68].

Прислів'я російської мови, що засвідчують асертиви, оформлені також безсполучниковими речення з причиново-наслідковим або умовним зв'язком, напр. *Низко улетают перелетные птицы – короткая осень* [10, с. 31]; *Солнце садится в толстую тучу – на другой день с утра дождь* [10, с. 8]; *Беловатые облака над водой, скоро скрывающиеся при восходе, – ясная погода* [10, с. 13]; *У вишни не опали листья – осень еще стоит* [4, с. 85]; *Воробьи летают и строят гнезда, – хороша погода* [10, с. 21].

Інколи асертивні типи МА виражені розповідними складносурядними реченнями закритої структури: *Февраль строит мосты, а март их ломает* [4, с. 14], або еліптичними: *Январю батюшке – морозы, а февралю – метели* [4, с. 6]; *Ни в марте воды, ни в апреле травы* [4, с. 23]; *Если в зимняго Николу снег, в вешняго – дождь* [10, с. 26].

II. Директивні типи МА

У німецькій мові у прислів'ях із семантикою прикмет у контексті типів МА прескриптиви з категоричним наказом виявлені в малій кількості, що пов'язано, очевидно, з природною толерантністю етносу.

Приховані прескриптивні МА з перифрастичним наказом або рекомендацією, як і власне прескриптиви, що містять імператив, майже завжди реалізуються у вигляді простого речення ускладненої або неускладненої структури. Це добре ілюструє ряд весняних народних прислів'їв із збірника Г. Хадденбаха: *Bauernköpfe – harte Knöpfe* [14, с. 176]; *Von Bauern kommen Bauern her* [14, с. 176]; *Besser verbauert als versauert* [14, с. 176]. Коротку реалізацію цієї моделі можна пов'язати з глибоким ступенем інтериоризованості моральних максим совісності, чесності, обов'язковості у німців.

Спостережено, що приблизно 6 % одиниць містять рекомендації, оформлені імперативом у другій формі однини: *Am Matthiastage lass deine Bienen heraus* [13, с. 76]; *Wenn am Morgen kein Tau gelegen, warte bis Abend auf sicheren Regen; fällt aber Regen wie feiner Staub, an gut' Wetter glaub'!* [14, с. 26]; *Kommen die Fische früh ans Licht, trau dem Tag, dem Wetter nicht* [13, с. 17]; *Kommt die Feldmaus ins Dorf, Sorge für Holz und Torf* [14, с. 73]; *Wenn Simon Judä schaut, so pflanze Bäume, schneide Kraut* [13, с. 161].

Досить рідко трапляються прислів'я з модальним дієсловом *sollen, müssen* що виражає власне наказ, рекомендацію напр. *Wenn die Schnecke aus dem Boden auf die Stöcke steigt, soll man nicht mehr umgraben* [14, с. 8]. *Wenn im Hornung schwärmen die Mücken, musst dich im März zum Ofen bücken* [13, с. 73].

За потреби реалізувати рекомендацію або наказ у німецькій мові застосовується описовий асертив із адресатом у формі суб'єкта, напр.: *In der Fasten leeren die Bauern Keller und Kasten* [14, с. 148]; *Ist's im August recht hell und heiß, so lacht der Bauer im vollen Schweiß* [13, с. 138].

Інколи, щоб усунути пряму категоричність у прислів'ї із семантикою прикмет, структура повідомлення, як правило, містить пом'якшувальні компоненти – уникнення дієслів категоричної модальності, перифрази тощо, напр.: *In der Fasten – mag der Pflug nicht rasten* [14, с. 150]; *An Urban – die Hirse gut geraten kann* [14, с. 102]; *Frische Septemberluft den Jäger zum Jagen ruft* [13, с. 149]; *Brot (das die Hunde bekommen) ist der Hasen Tod* [13, с. 16]; *Nasse Jäger, trockne Fischer - schlechtes Geschäft* [13, с. 17].

У нім. мові специфічну сугестивну функцію інколи виконують прислів'я із семантикою прикмет, оформлені віршованими формами, що засвідчують переважно навіювання негативних явищ погоди:

*Wenn der Nebel fällt zur Erde,
Wird bald gutes Wetter werden;
Steigt der Nebel nach dem Dach,
Folgt bald Regen nach*
[14, с. 24].

В англ. мові наказовість чи категоричність – рідкісне явище у сфері прислів'їв із семантикою прикмет. Воно спостережене приблизно у 8 % досліджуваних одиниць, переважно зі збірника Д. Марвіна, в електронному збірнику "Simply a collection of weather folklore" їх частково менше. Такі прислів'я реалізуються декларативною наказовістю або категоричністю (маємо на увазі риторичне звертання або наказ, який насправді не містить категоричності), часто вживана форма *expect*, напр.: *Expect not fair weather in winter from one night's ice* [16, с. 19]; *Expect rain and maybe severe weather when dogs eat grass; If the bull leads the cows to pasture, expect rain; If the lark*

flies high, Expect fair weather; When corn fodder stands all dry and crisp, go on your outing, there's no great risk [15]; If the oak's before the ash, then you'll only get a splash; if the ash precedes the oak, then you expect a soak [16, с. 33].

Сугестивні підтипи МА у прислів'ях із семантикою прикмет англ. мови корелюють із асертивами, їх інколи складно розмежувати, вони становлять близько 20%. Часто в основі таких прислів'їв-висловлювань – стерта метафора, а саме – персоніфікація явищ природи чи хрономаркера, їхнє зближення з людиною, що свідчить про сугестивний підтип директивів. Розглянемо приклади: *A wet year will make a full barn, but not of corn [16, с. 14]; March flowers make no summer bowers [16, с. 15]; A dry March, wet April, and cool May, fill barn, cellar, and bring much hay [16, с. 42]; A black Christmas makes a fat churchyard [16, с. 8]; Winter thunder bodes summer's hunger [16, с. 56]; A favourable January brings us a good year [16, с. 54]; St. Mamertius, St. Pancras, and St. Gervais do not pass without frost [16, с. 50].*

Елемент навіювання зберігається і в безметафоричних конструкціях, у яких, завдяки елімінації обов'язкових для англійської мови зв'язок та присудків, акцент зроблено на динаміці висловлювання, його ритмомелодиці. Людина як адресат і активний діяч, на перший погляд, виявляється не залученою до МА, а тому підлягає конвенціональному впливові: *March dry, good rye; March wet, good wheat [16, с. 41]; Early thunder, early spring [16, с. 56].*

До попереджувальних МА як підтипів сугестивів можна віднести також згорнені конструкції з елімінованими дієсловами, у яких називаються негативні явища погоди, наявні заперечення або (рідко) безпосередні попередження: *A March wisher is never a good fisher [16, с. 10]; March, when blustering and stormy, is not a good month for fishing [16, с. 16]; If in February there be no rain, 'tis neither good for hay nor grain [16, с. 39]; If there be neither snow nor rain, then will be dear all sorts of grain [16, с. 34].*

Специфічним різновидом сугестивів є ритмічні прикмети-вірші (*Rhyme*), у яких короткий римований і ритмічний рядок на кшталт дитячих лічилок і речівок має на меті навіяти адресатові важливість погодних знаків:

*"The weather's taking up now
For yonder's the weather gaw
How bonny is the east now!
Now the colors fade awa'."*
[16, с. 12]

Найбільше концентровано сугестивні ознаки виявляються в комплексі, коли у віршованому прислів'ї водночас задіяні і безпосереднє попередження й негативні погодні чи господарські явища (або їх можливість):

*A weather-gall at morn, fine weather all gone;
A rainbow towards night, fair weather in sight.
Rainbow at night, sailor's delight;
Rainbow in morning, sailors take warning."*
[16, с. 12]

В українських прислів'ях надзвичайно рідко виявляємо директивні типи МА – сугестиви (12 %) і прескриптиви (5 %). Серед таких одиниць можна спостерегти сугестивність, яка розпізнається не в структурі, а аксіосемантиці пропозицій. Розглянемо приклади: **Кричать бурундуки перед грозою** [12, с. 19]; **Осокір "плаче" за декілька годин перед дощем, збавляючись зайвої вологи; Перед хмарною погодою колючки будяків щільно притуляються до головки і стають не дуже колючими** [12,

с. 20–21]; *Перед дощем метелики ховаються серед сухого галуззя, в дуплах дерев; Перед сльотовою, вітряною погодою мухи сидять нерухомо* [12, с. 19]. У цих прислів'ях, напр. лексеми *бурундуки* та *гроза* є прагматично важливими, тому вказана інформація сприймається як попередження. Як бачимо, у більшості прислів'їв аналізованого типу сугестія спрямована на попередження якомусь негативного погодного явища – гроза, дощ, хмарна погода; сльотава, вітряна погода тощо. У збірнику М. Номиса більшість прислів'їв із семантикою прикмет містять конотативну, фонову, діалектну лексику, а також тропи, тому вони виконують сугестивну функцію навіть за асертивної або частково прескриптивної структури, напр.: *На Теплаго Олексі (17 Березіля) шука риба лід хвостом розбиває* [11, с. 57]; *Бабське літо до Петра тільки* [11, с. 60]; *Коли на багату кутю буде зорано, то буде урожай* [11, с. 583].

Застереження, а отже, своєрідну сугестію, містять прислів'я на зразок: *Хто сіє по Покрові, не має що дати корові* [2, с. 565]; *Хто лежить у Покрові, той на весні продає по корові* [2, с. 565]; *Як на Великдень у день спить господар, то виляже пшениця, а як господиня, то льон* [2, с. 144].

Прескриптиви з виразним наказом для українських прислів'їв із семантикою прикмет майже не характерні, причому спонукання до дії або не є категоричним, або не передбачає активної дії адресата, швидше сприймається як порада або застереження: *Варвара заварить, Микола загвоздить, а на Гальки сїдай в санки* [11, с. 61]; *Весною сїй, осінню збереш* [2, с. 151]; *Як даш пчолі їсти до святого Йвана, то вона зробить з тебе пана* [2, с. 609]; *Май – волам дай, сам на піч утікай* [11, с. 57]; з більшою категоричністю: *До Миколи ніколи не сїй гречки, не стрижи овечки* [11, с. 58]. Непрямий наказ виражений найчастіше дієслівною формою *чекай*, напр. *Голуб, відпочиваючи, ховає одну ніжку в пір'я – чекай різкого похолодання* [12, с. 16]; *Ліс притих – чекай дощу* [12, с. 22]; *Горобина, калина, чорна бузина достигли рано – чекай лютої і сніжної зими; Якщо у вересні на дубах багато жолудів, чекай багато снігу перед Різдом; Павутиння стелиться по рослинах – чекай суворої зими* [12, с. 23], а також інфінітивом *Кроти нагрібають високі купки – треба чекати поганої погоди* [12, с. 20]; *Весною багато хрущів – літом слід чекати засухи* [12, с. 19].

Описуючи російські прислів'я із семантикою прикмет, виявляємо найбільшу (35%) у порівнянні з іншими зіставляваними мовами кількість прескриптивів як підтипу директивних МА. Під час аналізу виокремлено їхню структурну особливість – друга форма однини у звертанні до адресата, переважно наказова форма, що вносить конотацію згрубілості, необов'язковості сполучного засобу, напр. *Сеї в ненастье, а собирай в ведро* [8, с. 119]; *Если из березы течет много сока, жди дождливого лета* [4, с. 38]; *Много мошек – готовь больше лукошек* [4, с. 64]; *Если на Емельяна – накрути буран – ветер подует с юга – жди грозного лета* [4, с. 8]; *Если на Антона-перезимника тепло – не верь, это только на один день, мороз будет* [4, с. 12].

Прислів'я із семантикою прикмет, що містять у своїй структурі неозначену форму предиката і оформлені односкладними реченнями, межують в російській мові з асертивами, проте не є такими, оскільки містять прихований наказ. Розглянемо приклади: *На Арину садыт капусту* [4, с. 39]; *В Ильин день начинают убирать овес* [4, с. 68]. Тут у формально інформативному повідомленні насправді пропущено модальники *надо, необходимо, следует*: *На Арину следует садить капусту* тощо. Крайню категоричність прислів'їв-прескриптивів у російській мові складають саме такі конструкції: *Не надо хвалить утро, пока не настанет день* [4, с. 46]. Головний критерій розрізнення прескриптивів із прихованим наказом від інформативних асертивів є включення адресата до узагальненого суб'єкта чи об'єкта (прескриптив)

або ж стороннього діяча (асертив). Порівняймо: *В сентябре синица просит осень в гости* [8, с. 61]. *Синиця* – сторонній суб'єкт, це – асертив; *Апрель-батюшка в поле зовет* [8, с. 34]. Тут елімінований об'єкт (*мужика, крестьянина* тощо) включає адресата, це – прескриптив із прихованим наказом. *В октябре мужик живет с оглядкою* [8, с. 67]. *Мужик* – суб'єкт, що включає адресата, це – прескриптив.

Непрямий наказ із рекомендацією виражають прислів'я на зразок: *Жаворонок запел – пора выходить на пашню* [10, с. 31]; *Ласточка прилетела – время сеять горох* [10, с. 30]; *Если глухари не токуют и не поют – нужно ждать ненастья* [4, с. 20]; *Весной нужно сеять в той день недели, в который половодье достигло высшего предела* [10, с. 36].

Якщо компонент прогнозу містить вказівку на адресата, такі конструкції репрезентують рекомендацію або пересторогу, а отже, становлять сугестивний тип МА (5%). Як і в українських прислів'ях, сугестія в досліджуваних одиницях рос. мови виражена в простих конструкціях, у яких суб'єкти містять пересторогу: *Обилья вишни, малины предвещает холодную зиму* [4, с. 62]; *Перед холодом заяц издали убегают (от человека)*; *Почувяв холод, сова кричит* [10, с. 20]; *Перед засухой пчелы становятся злее, жалают* [4, с. 46]; *Щука нерестится в самый ледолом* [4, с. 30].

Неоднаковий розподіл типів МА у корпусах прислів'їв із семантикою прикмет досліджуваних мов зумовлений, із одного боку, – граматичною і семантико-синтаксичною будовою мови як системи, з іншого – ментальною специфікою кожної із чотирьох охарактеризованих мов (детально див. у табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл прислів'їв із семантикою прикмет як МА у зіставлюваних мовах

МА	нім. мова	англ. мова	укр. мова	рос. мова
Асертиви	90 %	72 %	83 %	60 %
<i>Директивні підтипи</i>				
Прескриптиви	6 %	8 %	5 %	35 %
Сугестиви	4 %	20 %	12 %	5 %
Загальна кількість	100 %	100 %	100 %	100 %

Висновки та перспективи подальших досліджень. Типи МА, засвідчені у корпусах прислів'їв із семантикою прикмет усіх досліджуваних мов, спрямовані на реалізацію основних функцій цих одиниць – прогнозування, попередження або ж заборону дії у зв'язку із несприятливими чи сприятливими умовами погоди. Установлено, що основне спрямування прислів'їв із семантикою прикмет – прагматичне, зумовлене зміною поведінки адресата, тоді як прогностична функція частково послаблена. Семантика іллокуції прислів'їв культурологічно зумовлена, визначена національно-ментальними особливостями етносу. Отже, прагматична природа прислів'їв із семантикою прикмет чотирьох зіставлюваних мов має свої особливості, визначені різним співвідношенням асертивних і директивних (сугестивних і прескриптивних) типів МА. В усіх мовах спостережено абсолютну перевагу асертивних МА. Наказовість чи категоричність – рідкісне явище у сфері прислів'їв із семантикою прикмет усіх досліджуваних мов. У німецькій, а особливо в англійській мовах специфічним типом сугестивів є ритмічні прикмети-вірші. Перспективами подальших наукових студій може стати використання застосованої у статті методики для аналізу інших паремійних одиниць.

Л і т е р а т у р а :

1. Безугла Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Безугла Лілія Ростиславівна ; КНУ ім. Г. Т. Шевченка. – К., 2009. – 36 с.
2. Етнографічний збірник. Галицько-руські народні приповідки ; [зібрав, упор. і пояснив І. Я. Франко]. – Львів : Етнографічна комісія НТШ, 1901–1910. – Т. 10, 16, 23, 24, 28.
3. Кулькова М. А. Семантика и прагматика немецких и русских народных примет: лингвокультурологический подход : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / М. А. Кулькова. – Казань, 2005. – 216 с.
4. Лютин А. Т. Народное наследие о приметах погоды: календарь / А. Т. Лютин, Г. А. Бондаренко. – Саранск : Мордов. кн. изд-во, 1993. – 96 с.
5. Новик Е. С. Фольклор – обряд – верования: опыт структурно-семиотического изучения текстов устной культуры : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : спец. 10.01.09 / Е. С. Новик. – М., 1996. – 55 с.
6. Остин Дж. Л. Слово как действие ; [Пер. с англ.] / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–130.
7. Погрібна Т. А. Семантика і прагматика назв чеських народних прикмет: лінгвокультурологічний підхід : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.03 – "Слов'янські мови" / Т. А. Погрібна. – Рівне, 2011. – 259 с.
8. Рыженков Г. Д. Народный месяцеслов: Пословицы, поговорки, приметы, присловья о временах года и о погоде / Г. Д. Рыженков. – М. : Современник, 1991. – 127 с.
9. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 183–195.
10. Смоленский А. В. Чувашские приметы о погоде и ее влияние на хозяйство / А. В. Смоленский. – Тип. изд-ва "Чувашия". – Чебоксары, 1992. – 56 с.
11. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [уклад. М. Номис ; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
12. Шкода М. Н. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмета та повір'я українського народу / М. Н. Шкода. – Донецьк : ТОВ ВКФ GAO., 2008. – 544 с.
13. Binder E. Bauern- und Wetterregeln / E. Binder. – Stuttgart : Ulmer, 2003. – 191 s.
14. Haddenbach Georg. Mit Bauernregeln durch das Jahr / Georg Haddenbach – Genehmigte Sonderaufgabe – 1998. – 192 s.
15. Simply a collection of weather folklore [Electronic resource]. – Access mode : //http ://www.tooter4kids.com/weather/weatherfolklore.html
16. Weather Proverbs [Electronic resource] / D. E. Marvin, comp. Curiosities in Proverbs. 1916. – Access mode : http://www.bartleby.com/346/16.html

Маштакова Н. В. Классификация пословиц с семантикой примет немецкого, английского, украинского и русского языков как речевых актов

Статья посвящена анализу пословиц с семантикой примет немецкого, английского, украинского и русского языков как типов речевых актов; установлено ассертивный и директивный (прескриптивный, суггестивный) типы речевых актов; исследована их специфика и частотность в анализируемых языковых единицах.

Ключевые слова: прагмасемантика, речевої акт, ассертив, директив, прескриптив, суггестив.

Mashtakova N. V. The classification of proverbs with omens semantics of German, English, Ukrainian, Russian languages as speech acts

Article is devoted to analysis of proverbs with omens semantics of German, English, Ukrainian, Russian languages as types of speech acts; it was revealed assertive and directive (prescriptive, suggestive) types of speech acts; it was presented their peculiarity and frequency in studied language units.

Keywords: pragmasemantic, speech act, assertive, directive, prescriptive, suggestive types of speech acts.